

BIKARYER OILALARNING YUZAGA KELISHIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOIY-MADANIY OMILLAR

Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti 1-bosqich tayanch doktoranti (PhD)

Elektron pochta: Ishboboyevagulbarchin@gmail.com

ANNOTATSIYA

Sanoat rivojlangan mamlakatlarda ayollarni (shu jumladan turmush qurganlarni) samarali mehnat sohasiga faol jalb qilish, ayollarning iqtisodiy qaramligi, yoshlarning nikohga munosabati, oilaviy majburiyatlarni taqsimlashda yoshlarning gender munosabatlari, zamonaviy oilaning holatini tushunish va uning keyingi rivojlanish istiqbollari baholash singari muammolar psixologik tomondan o'rganiladi. Maqolada yoshlarning nikoh va oilaviy xatti-harakatlarining gender xususiyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *Bikaryer oila, ijtimoiy institut, turmush o'rtoqlar, turmush o'rtoqlar, “uch fazali model”, ijtimoiy institut, sanoatlashtirish, yosh ayollar.*

АННОТАЦИЯ

В промышленно развитых странах с психологической стороны исследуются такие проблемы, как активное вовлечение женщин (в том числе замужних) в сферу эффективного труда, экономическая зависимость женщин, отношение молодежи к браку, гендерные отношения молодежи при распределении семейных обязанностей, понимание состояния современной семьи и оценка перспектив ее дальнейшего развития. В статье анализируются гендерные особенности брачно-семейного поведения молодых людей.

Ключевые слова: *бикарьерная семья, социальный институт, супруги, супруги, “трехфазная модель”, социальный институт, индустриализация, молодые женщины.*

ABSTRACT

In industrialized countries, such problems as the active involvement of women (including married people) in the sphere of productive labor, economic dependence of women, the attitude of young people to marriage, gender Relations of young people in the distribution of family obligations, understanding the state of the Modern Family and assessing the prospects for its further development are studied from the psychological side. The article analyzes the gender characteristics of marriage and family behavior of young people.

Key words: *Bicarrier family, social institute, spouses, “three-phase model”, Social Institute, industrialization, young women.*

KIRISH

Bikaryer oila - bu jamoat sohasida professional o'sish va o'zini o'zi tasdiqlashni talab qiladigan ikkala turmush o'rtog'i ishlaydigan oila. Bunday oilada munosabatlarning teng huquqli turini shakllantirish uchun haqiqiy asos mavjud. Bunday oilada munosabatlarning teng huquqli turini shakllantirish uchun haqiqiy asos mavjud, erkak hukmronligi kamroq darajada namoyon bo'lmaydi, ayolning iqtisodiy qaramligi kamroq darajada. Vazifalar va majburiyatlarni taqsimlash masalalari kelishuvlar asosida hal qilinishi mumkin. Agar oilada bolalar bo'lsa, unda ko'pincha ularga g'amxo'rlik qilish va ularni tarbiyalash keksa avlodning qarindoshlariga, ishchilarga ishonib topshiriladi yoki turli darajadagi davlat va nodavlat bolalar muassasalariga topshiriladi [7].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD

Ijtimoiy institut bo'lgan oila, albatta, jamiyat ta'sirida. Oila o'zgarishi naqshlari umuman jamiyatda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga qaratilgan. Shu sababli, XX asr davomida ijtimoiy hayotda va ommaviy ongda sodir bo'lgan tub o'zgarishlarni hisobga olgan holda, zamonaviy oilaning holatini tushunish va uning keyingi rivojlanish istiqbollari baholash mumkin. Shu bilan birga, uning ichki rivojlanish qonuniyatlari tufayli oilaning evolyutsiyasi mavjudligini hisobga olish kerak. Sanoatlashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashishi, urbanizatsiya va boshqalar aholining harakatchanligini oshirishga, shaxsiy erkinlikning o'sishiga, ayollarning ozod bo'lishiga, bolalarning ota-onalaridan ozod bo'lishiga, sotsializatsiya usullarining murakkablashishiga olib keldi. Bikaryer oilaning ekstremal varianti er va xotin uchun kasbiy yoki ijtimoiy-siyosiy faoliyat oilaviy faoliyatdan ko'ra muhimroq ekanligini ko'rsatadi [7].

Turmush o'rtog'lar qo'shma biznes bilan band bo'lishi mumkin. Ularning uy vazifasi minimallashtiriladi. Ko'p miqdorda maishiy texnika, tez tayyorlanadigan mahsulotlar sotib olinadi. Oila a'zolari ko'pincha maishiy xizmat ko'rsatish sohasidagi takliflardan foydalanadilar [6].

Bikaryerlar oilasining mavqeini mustahkamlashi mumkin bo'lgan bir qator omillarni ta'kidlash kerak. Bularga quyidagilar kiradi:

- - ayolning ijtimoiy va siyosiy hayotda ishtirok etish huquqi va amaliy imkoniyati;
- - bolalarni tarbiyalashda erkaklarni faollashtirish;
- - uy-xo'jaligida oqilona mehnat taqsimoti;
- - uy mehnatining ijtimoiy ahamiyatini oshirish;
- - an'anaviy rol tuzilmalarini modernizatsiya qilish;
- - jinsga mos keladigan professional va oilaviy rollarni shakllantirish.

Erkaklar nafaqat shaxsiy, balki oilaviy resurslarni ham investitsiya qiladigan kasbiy mehnat sohasida cheksiz o‘zini o‘zi anglashga intilishadi. Bundan tashqari, odatda ota-onalar oilasidan erkaklar ayollarga qaraganda tarbiyalashga kamroq mos keladi degan noto‘g‘ri tushuncha mavjud, garchi ko‘p asrlar davomida ota bolaning ijtimoiy mavqeini belgilab bergan bo‘lsa ham [3].

Umuman olganda, I.S.Kon sodir bo‘lgan o‘zgarishlarni “madaniyatda individuallik qiymatining o‘sishi” deb belgilaydi. Psixologiya darajasida bu o‘z-o‘zini anglashning o‘sishi, zamonaviy insonning avtonomiyasining (va unga bo‘lgan ehtiyojning) oshishida aks etdi. Oilaviy munosabatlar uchun bu natija qarama — qarshi bo‘lib, uni “yaxshi-yomon” tushunchalarida baholash mumkin emas: u ba’zi muammolarni hal qildi va boshqalarni yaratdi. Oila bilan ishlaydigan psixolog uchun ommaviy ongda sodir bo‘lgan o‘zgarishlar umuman oilaning va uning alohida a’zolarining psixologik muammolariga qanday ta’sir qilishi mumkinligini bilish kerak [1].

XX asr o‘rtalaridan boshlab. oila institutida sezilarli va qaytarib bo‘lmaydigan o‘zgarishlar yuz berdi. Oila bilan sodir bo‘lgan o‘zgarishlar asosan barcha mualliflar tomonidan an’anaviy oilaviy asoslarning inqirozi sifatida tavsiflanadi. Umrbod nikohga sodiqlikdan voz kechish, ajralishlarning kuchayishi va nikohlarning buzilishi, naslni tarbiyalashga stereotipik xolis munosabatdan voz kechish, to‘liq bo‘lmagan oilalar va tug‘ilmagan ota-onalari bo‘lgan oilalar sonining ko‘payishi, abortlar va nikohdan tashqari tug‘ilishlarning keng tarqalishi kuzatilmoqda. Bu o‘zgarishlar haqiqatan ham ijtimoiy institut sifatida oila inqirozini anglatadimi yoki faqat oilaviy hayotni tashkil etishning ayrim shakllariga tegishlimi? Ushbu savolga javob berish uchun biz Rossiyani o‘z ichiga olgan sanoat rivojlangan mamlakatlarga xos bo‘lgan mavjud tendensiyalarni batafsil ko‘rib chiqamiz. Hozirgi vaqtda oilaning hayot siklining barcha bosqichlarida, uning paydo bo‘lishidan boshlab, oilaning butun hayoti tugaguniga qadar, nikohdan oldingi bosqichda, oilaviy hayotning butun davrida, oilaning parchalanish bosqichida o‘zgarishlarni qayd etish mumkin [5].

Aksariyat yosh ayollar “uch fazali model”ni amalga oshirishni niyat qilmoqdalar, bolalarni parvarish qilish uchun ishni bir muddat to‘xtatib, keyin uni oilaviy hayot bilan birlashtirib, ishga qaytish. Ular uzoq muddatli ishdan keyin kasbiy o‘shish imkoniyatlari sezilarli darajada cheklanganligini hisobga olishadi [2]. Biroq, aksariyat Yevropa va Amerika davlatlarida *sheriklik oilaviy modeli* hukmron bo‘lib, unda turmush o‘rtoqlar o‘zlarining oilaviy va ota-ona vazifalarini teng ravishda taqsimlaydilar. Oilada, ko‘p daromad keltiruvchi turmush o‘rtoq ishlaydi, hatto u ayol kishi bo‘lsa ham. Xususan, er kamroq ish olib, uy ishlarini bajaradi hamda bolalarni tarbiyalash bilan ham shug‘ullanadi. Oilaviy sheriklik - oddiy odamlar uchun shaxsiy

hayotini tartibga solishning g'ayrioddiy usuli. U bilan juftlikdagi muloqot teng sharoitda sodir bo'ladi, bu sizga har qanday paydo bo'lgan nizoni tezda hal qilishga imkon beradi. Biroq, biz ideal oila haqida gapirayapmiz degan xulosaga shoshilmaslik kerak. Har qanday nikoh ko'plab xavf -xatarlar mavjudligini anglatadi, ularning xavfi bilan kurashish kerak.

Sheriklikda – turmush o'rtoqlar birga umumiy oilaviy masalalarni hal qiladi, kimning ishi va mansabi hozirgi paytda ustuvor ekanligi to'g'risida qaror qabul qiladi va bir-birining huquq va erkinliklarini buzmasdan, aksincha, uning rivojlanishiga imkon yaratadi. Bugun ayollarni yirik tashkilotlar, kompaniyalar yoki mamlakatlarning boshida ko'rish ajablanarli emas. Ish og'irligiga qaramay, ayollar oila va oilaviy qadriyatlarni unutmaydi. Ularning erlari o'z xotinlarining martabalari uchun murosaga kelishga tayyor, bundan tashqari, erkakning bola parvarishi uchun ta'til olishlari odatiy holga aylangan.

Alohida ta'kidlash joizki, xorijda, turmush o'rtoqlar munosabatlariga aralashuv – minimallashtirilgan. Ya'ni, oilaviy munosabatlarga ota-ona, qarindosh urug'lari, mahalla va tanishlar aralashmaydi. Yosh oila mustaqil qaror qabul qilishi, o'z muammolarini o'zi hal qilishi olqishlanadi.

MUHOKAMA

Voyaga etgan ayol, shuningdek, yetuk bolalar ota-onasining uyidan chiqib ketganda, uning hayotini mazmun bilan to'ldirishi mumkin bo'lgan ish faoliyatini davom ettirishdan manfaatdor [8]. Oilaviy majburiyatlarni taqsimlashda sezilarli o'zgarishlarga qaramay, rollarning to'qnashuvi saqlanib qolmoqda - bu ayolning kasbiy bandligi va uning oilaviy majburiyatlari o'rtasidagi ziddiyat. Avvalo, mehnat sohasida haqiqiy tenglikka erishilmaganligini tan olish kerak. Aholining ayol yarmiga umumiy ish vaqtining uchdan ikki qismi va dunyo ish haqining o'ndan bir qismi tushadi, ayollar dunyoda mulkiy boylikning atigi yuzdan bir qismini tashkil qiladi. Sovet Ittifoqida ayollar kam maoshli va kam obro'li ish joylarini egallashgan.

Nikoh endi ijtimoiy ongda yashashning yagona mumkin bo'lgan usuli sifatida taqdim etilmaydi. Bu nikoh va jinsiy xatti-harakatlarga nisbatan turmush o'rtog'ini tanlash jarayonida o'zgarishlar yuz berganligi bilan namoyon bo'ladi. 20-asrning ikkinchi yarmidan boshlab muloqotda ishtirok etadigan yoshlar ijtimoiy, etnik va ta'lim jihatidan juda katta farq qilishi mumkin [8].

Shu bilan birga, ishda, ta'lim muassasasida va bo'sh vaqtni o'tkazish paytida tanishish mumkin, juda ko'p sonli yoshlar yozgi ta'til paytida yoki ko'chada tasodifiy holatlarda turmush o'rtog'ini topadilar. Yoshlar muloqotining funksiyalari o'zgarib bormoqda-endi u nafaqat nikoh maqsadlarini ko'zlamaydi, balki shaxs uchun o'z-o'zidan qadrlanadigan munosabatlarga aylanadi. Yigitlar va qizlar endi har bir

sharikda kelajakdagi turmush o'rtog'ini ko'rmaydilar, sevgi munosabatlari o'z-o'zidan qimmatli bo'lib qoladi. Shunday qilib, turmush o'rtog'ini tanlash jarayonida va nikoh paytida individual erkinlik va individual imtiyozlar ulushini oshirish haqida gapirish mumkin. Ehtimol, bu ijobiy, nikohni barqarorlashtiruvchi tendensiya sifatida qaralishi mumkin. Shu bilan birga, yigitlar va qizlar o'z tanlovlarida ota-onalaridan va eng yaqin ijtimoiy muhitdan mutlaqo mustaqil deb o'ylamasliklari kerak. Ota-onalarning turmush o'rtog'ini tanlash sohasidagi ta'siri saqlanib qolmoqda. Bu kamroq ochiq bo'ladi, shu munosabat bilan - kamroq xabardor bo'ladi va bu shaxslararo nizolarning shakllanishiga ko'proq hissa qo'shishi mumkin. Iqtisodiy, ijtimoiy va milliy to'siqlarni olib tashlash potentsial tanishlar doirasini kengaytiradi va natijada turmush o'rtog'ini tanlash imkoniyatlarini oshiradi. Ammo bir vaqtning o'zida sodir bo'layotgan shaxsning individualizatsiyasi qarama - qarshi tendentsiyani-erkaklar va ayollarning bir-biriga nisbatan o'zaro da'volarining o'sishini belgilaydi, bu esa turmush o'rtoqlarni tanlashning yanada puxta va uzoq davom etadigan jarayoniga va ushbu tanlov natijasidan kamroq qoniqishga olib keladi [9].

NATIJALAR

XX asrning 50-yillari, 60-yillari oxiri va 70 - yillari boshlarida sanoat rivojlangan mamlakatlarda ayollarni (shu jumladan turmush qurganlarni) samarali mehnat sohasiga faol jalb qilish jarayoni boshlandi. 1993 yilda so'rovda qatnashganlarning 86 foizi ushbu turdagi ayollarni ma'qullagan, ammo deyarli uchdan ikki qismi hali ham bolalar uchun ideal oilaviy vaziyat-bu ota ishlaydigan va onasi uyda o'tirgan va bolalarga g'amxo'rlik qiladigan holat. "Oddiy" yoki "namunali" oila haqidagi g'oyalarimiz mijoz bilan ishlashning butun jarayoniga mutlaqo ta'sir qiladi. Oila o'zgarishi naqshlari umuman jamiyatda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga parallel. Umrbod nikohga sodiqlikdan voz kechish, ajralishlar ulushining ko'payishi va nikohlarning buzilishi, naslni tarbiyalashga stereotipik xolis munosabatdan voz kechish, to'liq bo'lmagan oilalar va tug'ilmagan ota-onalari bo'lgan oilalar sonining ko'payishi, abortlar va nikohdan tashqari tug'ilishlarning keng tarqalishi kuzatilmoqda. Hozirgi vaqtda oilaning hayot siklining barcha bosqichlarida, uning paydo bo'lishidan boshlab, oilaning butun hayoti tugaguniga qadar: nikohdan oldingi bosqichda, oilaviy hayotning butun davrida, oilaning parchalanish bosqichida o'zgarishlarni qayd etish mumkin [2].

XULOSA

Shunday qilib, ushbu ishda biz, ikki tomonlama oiladagi munosabatlar psixologiyasi va uning rivojlanish istiqbollari ko'rish mumkin. Oilaviy

munosabatlarga turli xil omillar ta'sir qiladi, bu esa kelishmovchilik va nizolarga olib kelishi mumkin. Bu turmush o'rtoqlarning shaxsiy xususiyatlari va so'nggi paytlarda sheriklarning shaxsiy fazilatlariga qaraganda salbiy nuqtai nazardan oiladagi psixologik iqlimga ko'proq ta'sir ko'rsatadigan har xil tashqi ta'sirlar masalan, intizom, o'z-o'zini cheklash qobiliyati, qiyinchiliklarga dosh berish, boshqasi uchun o'z manfaatlarini qurbon qilish qobiliyati bu lahza bilan bog'liq holatlardan hisoblanadi [4].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES):

1. Т.Ю.Сем. Шаманизм эвенков (по материалам Российского этнографического музея). – М.: Гуманитарная Академия, 2017. – 318 с.
2. Буцко Елена Владимировна; Мерзляк Аркадий Григорьевич; Полонский Виталий Борисович; Якир Михаил Семе. Алгебра (углубленное изучение). 7 класс. Методическое пособие. – М.: , 2018. – 104 с.
3. Посысоев Н.Н. Основы психологии семьи и семейного консультирования, учеб. пособие для студ. высш. учеб, заведений.
4. Юрасова Е.Н. Психология Основы психологии семьи и семейного консультирования: учебное пособие.
5. Пол и гендер. Е.П.Ильин. 2009 г.; 688 стр.
6. Особенности женской психологии в трактовке П. Ф. Каптерева. Л.Э. Заварзина. Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru
7. Баразгова Е. Гендерные риски современности // Гендерные отношения и гендерная политика в Вузе / Сборник статей. - Екатеринбург, 2003. - С. 63-64.
8. Christopher A. Higgins; Linda E. Duxbury. Work-Family Conflict: A Comparison of Dual-Career and Traditional-Career Men // Journal of Organizational Behavior, Vol. 13, No. 4. (Jul., 1992), pp. 389-411.
9. Hofstede G. Culture's consequences: international differences in work-related values. Beverly Hills,